

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

ABSZTRAKT

Kardos G. György 1968-ban megjelent Avraham Bogatir hét napja című regényének jelen olvasata a dialógusfilozófia, Franz Rosenzweig és Martin Buber művei felől kísérel meg új értelmezést nyújtani.

Mind a címben szereplő „hét nap”, mind a regény mottója a bibliai teremtéstörténetre utal. A rosenzweigi elképzelés szerint a teremtés nem a káoszból a rend létrejövetele, hanem éppen ellenkezőleg: a rendnek mint egésznek a részek káoszára való felbomlása. E kezdetben pedig nincs nyelv, amely kapcsolatot teremthetne a részek között.

Az elemzés alapján Avraham hét napját éppen így a töredékesség és dialógus hiánya jellemzi. „A legnagyobb baj, hogy nem tudom, mit mondjak neki” – olvashatjuk a regénybeli Avraham gondolatait a regény sűrített mondanivalójaként. A „legnagyobb baj” tehát az, hogy az ember nem képes dialógusra lépni.

Elemzésem kulcsszavai a dialógus, az egység és a csönd, melyeket Rosenzweig és Buber műveire hivatkozva magyarázok, és s e fogalmak mentén mutatom be a regény dialógusfilozófiával való gondolati rokonságát.

ABSTRACT

This essay attempts to provide a new interpretation of Gyorgy Kardos's novel, Seven Days in the Life of Avraham Bogatir, from the perspective of the philosophy of dialogue, based on the works of Franz Rosenzweig and Martin Buber.

Both the „Seven Days” in the title and the motto of the novel refer to the biblical creation story. According to Rosenzweig, creation is not the birth of order from chaos, on the contrary: it is the decomposition of the unity's order into the pieces of chaos. And in this beginning, there is no language to make a connection between them.

Accordingly, the study pinpoints that the seven days of Avraham is featured by fragmentedness and the absence of dialogue. „The biggest problem is that I don't know what to tell him.” – we can read Avraham's thoughts as the essential message of the novel. Indeed, the „biggest problem” is that the dialogue is never realized.

The keywords of my essay are dialogue, unity and silence, which I explain by referring to the works of Rosenzweig and Buber, and I present the philosophical connection between the novel and the philosophy of dialogue by these three notions.

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

Bartók Ágnes, MA az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem Vallástudomány Doktori Iskolájának ösztöndíjas hallgatója és a Szociális Munka és Társadalomtudomány tanszékének oktatója. Első végzettségét ugyanitt szerezte szociális munkából, majd az ELTE Bölcsészettudományi karán filozófiából és esztétikából diplomázott. Fő kutatási területe a zsidó identitás és a hit kérdése a dialógusfilozófiában, Martin Buber és Franz Rosenzweig művei alapján.

Ágnes Bartók, MA is a PhD student at the Doctoral School of Religious Studies and lecturer at the Social Work and Social Science Department of the Jewish Theological Seminary - University of Jewish Studies, Budapest. Previously, at the same university, she obtained a BA degree in Jewish Social Work, followed by a Master of Arts degree in Philosophy and Aesthetics gained at the Human Sciences Department at the ELTE University in Budapest. Her main interests include the Jewish identity and faith in the philosophy of dialogue based on the works of Martin Buber and Franz Rosenzweig.

„S a földön sötétség és zűrzavar volt...”¹

Kardos G. György regénytrilógiájának 1968-ban megjelent első kötete 1947-ben játszódik a mai Izrael területén². A könyv az Oroszországból származó, Palesztinában³ letelepedett zsidó földművelő, Avraham Bogatir egy hetét mutatja be.

Bár a kötet túlzás nélkül világhírűvé vált (megjelent Amerikában, Franciaországban, a Német Szövetségi Köztársaságban, Hollandiában, Svédországban és Jugoszláviában is), saját hazájában, Magyarországon napjainkra mintha – méltatlan módon – kiesett volna az irodalmi köztudatból. (Annál is inkább érdekes ez, ha azt vesszük, hogy a regény Magyarországon a soáról és a zsidóságról való hallgatás bő két

¹ Gen. I. – a tárgyalt regény mottója

² Izrael Államot 1948. május 14-én alapították a történelmi, ókori zsidó királyságok, Júdea és Izrael területén.

³ „Palesztina” alatt ebben az esetben értelemszerűen nem a napjaink Palesztin Autonóm Területét értem, mely a regény cselekményének idejében értelemszerűen nem létezett. Palesztina névvel az 1920 és 1947 között brit mandátumként jegyzett földrajzi területet jelzik, melynek arab és zsidó részre való felosztását az ENSz 1947-ben szavazta meg.

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

évtizedes hallgatását törte meg.⁴⁾ Ez az írás szeretne hozzájárulni a könyv magyarországi recepciójának folytonosságához.

A regény egyik olvasata a kisrealizmus felől adódik⁵. Eszerint a magyarázat szerint a kötet nem különleges jelentőségű helyszínek, szereplők vagy események bemutatásán át ábrázolja a világot, illetve a világtörténelmet. Szereplői jellegzetesen kisemberek, akiknek mindennapjain és azok legapróbb részletein keresztül ismerjük meg az emberi élet egy bizonyos színterét – jelen esetben a hivatalosan még létre nem jött Izrael államot 1947-ben.

A kisrealizmus felől történő megközelítés – amely elsősorban a mikro- és makrokörnyezet összehasonlításával dolgozik – azonban figyelmen kívül hagyja azt a szempontot, amely ennek az elemzésnek középpontjában áll. Arról az olvasatról van szó, miszerint a tárgyalt regény esetében a különböző szereplők világából valójában nem lesz közös világ. A – filozófiai értelemben vett – dialógus nem jön létre, a világ mind a szűk és tág értelemben vett közösség, mind az egyén szintjén végletesen széttöredezett, nincsen benne, ami (a nyelv által) megosztható lenne. Ebben a világban valójában tehát nincsenek kisemberek és nagy emberek, minden ember egyformán, dialógus nélkül, egyedül áll benne, a színtér csak látszólag közös.

⁴ Hernádi Miklós: *Csak diszréten! Magyar zsidó kommunisták a holokausztról 1944-1974* (in: *Zsidóság – tradíció és modernitás, Tisztelgő kötet Karády Viktor 75. születésnapja alkalmából*, Wesley János Lelkészképző Főiskola, 2012., Budapest, 345. o.), illetve Vincze Kata Zsófia: *Visszatérők a zsidó valláshoz Budapesten* (doktori disszertáció, Néprajzi Doktori Iskola, Magyar és Összehasonlító Folklorisztika Doktori Iskola, 2006., 56. o.) <http://doktori.btk.elte.hu/folk/vincze/diss.pdf>

⁵ Ld. Vári György: *Exodus és Genézis. Kardos G. György: Avraham Bogatir hét napja* (Jelenkor, 2006, 49. évfolyam, 10. szám)

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

A regény elemzését a lehető legkézenfekvőbb módon a címénél kezdem, amely bár mesterkéletlenül egyszerűnek tűnik (amennyiben a lehető legrövidebb összefoglalása annak, amiről a regény praktikus értelemben szól), valójában többretegű üzenetet rejt.

A bibliai teremtéstörténetből származó idézet, mely a könyv mottóját képezi, megerősíti azt a feltételezést, hogy a címben szereplő „hét nap” a teremtés hét napjára utal. A formálódó Izraelben kétségkívül a világ újrateremtése történt, e regény lapjain azonban az új világ nem közös világ. Vári György értelmezésében⁶ a cím egy fordított teremtéstörténetre utal, amelyben a rendből káosz születik. Látni fogjuk, hogy a zsidó misztika, azaz a kabbala hagyománya, és a részben arra épülő rosenzweigi elképzelés szerint a teremtés a megszokott elgondoláshoz képest fordítva történt: a megelőző állapotban a dolgok (a világ, az ember és Isten) még egyként léteztek, és éppen a teremtés által váltak széttöredezetté és kaotikussá. Ennek az átmenetnek, amelyben élünk – a széttöredezettség állapotának –, a megváltáskor lesz vége, amikor minden ismét eggyé válik. (S addig is a nyelv az, ami a részek között bármiféle kapcsolatot képes teremteni.) Efelől nézve tehát az *Avraham Bogatir hét napja* teremtéstörténete nem fordított. A párhuzam Rosenzweig teremtésmagyarázata és a regényben utalt teremtés között nem merül ki ebben. A magyar nyelven csak részleteiben megjelent *A megváltás csillaga* koncepciója szerint az átmenet időszakában, teremtés és megváltás között, Isten ad valamit, aminek segítségével az ember képes lesz elviselni a széttöredezettség kínzó állapotát. A kinyilatkoztatás ez, ami magát a nyelvet jelenti, azt a közös nyelvet, amely hangzóitól függetlenül közös hagyományban áll, és ugyanazt érti erkölcsi és metafizikai fogalmi alatt. Az *Avraham Bogatir hét napja* elsősorban a közös nyelv és az ezen való,

⁶ Ld. Vári György: Exodus és Genezis. Kardos G. György: Avraham Bogatir hét napja (Jelenkor, 2006, 49. évfolyam, 10. szám)

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

tág értelemben vett beszéd (a dialógus) hiányáról szól. Ez a hiány az oka annak, hogy a részek nem tudnak egészzé összeállni, hogy – mint az idézetekből látható lesz – a szereplőknek sem egységes énképe, sem közös világa nincs.

Fölmerülhet a kérdés, hogy mennyiben zsidó témájú könyvről van szó, mennyiben van (vagy épp nincs) kiemelt szerepe a zsidóságnak a regényben, s mennyiben szól a teremtéstörténetre való utalás a zsidóságról vagy minden népről együttvéve. Anélkül, hogy ez utóbbi kérdést most megválaszolnám (a tanulmány záró részében lesz még szó róla), érdemes megfigyelni, hogy a főszereplő nem az Ádám, hanem az Ávrahám nevet kapta. Hacsak nem tekintjük ezt (valószínűtlen) véletlennek, akkor azt sugallja számunkra, hogy a könyv főszereplőjének zsidósága lényegi jelentőségű, s hogy a teremtéstörténet ez esetben különös értelemben érinti őt a többi nép képviselőjével szemben. Ez a különös értelem a kinyilatkoztatással kapott küldetés lesz, az a feladat, korlát és egyben kapaszkodó, amelyet a zsidóság a teremtéstől a megváltásig tartó idő tartamára az Örökkévalótól kapott. Ez a feladat (mely tehát *nem* örök érvényű, így a Megváltáskor már megkülönböztető jegyül sem szolgál) a közös nyelv értelmében vett kinyilatkoztatás megőrzése és továbbvitele. Rosenzweig és Buber megközelítésében ennek a tanításnak a lényege, a zsidóság legfőbb micvája az Isteni Tehez való odafordulás.

Bartók Ágnes, MA

**A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja”
című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből**

**The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in
the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint
of the philosophy of dialogue**

**1. A regény cselekménye és annak látszólagos háttere: a „leíró szövegrészek”;
a beszéd, az egység és a csönd fogalmainak bevezetése**

Amennyiben a könyv pusztán cselekményét nézzük, mint sok más, rendkívüli horderejű regény esetében is, „semmi különöset” nem találunk. (Azaz ez sem az a regény, amely a történetének kifundáltsága miatt vált világhírűvé.)

Avraham Bogatir idejének javarészét, s ezzel a történet jelentős részét a gazdálkodással kapcsolatos munkálatok leírásai teszik ki. Az egy hetet egy David nevű tizenhét éves fiú érkezése és távozása foglalja keretbe, aki az *Écel*⁷ szervezetének tagjaként bujkál a megszálló brit katonák elől. Avraham a történet első napján menedéket nyújt neki, a hét nap alatt bújtatja, munkát ad neki, és a családjába fogadja. A hetedik napon David, köszönés nélkül, elmegy, s – feltehetően örökre – eltűnik Avraham életéből. A monoton napok sodrát megtöri Avraham utazása Jeruzsálembe, ahova szecs kavágó gépet venni megy, ami mint hamar kiderül, csupán ürügy számára a kirándulásra: már az induláskor tisztában van vele, hogy sem most, sem soha máskor nem fogja megvásárolni a gépet.

A történet során rengeteg szereplővel találkozunk, az etnikumok és nyelvek sokasága összeszámolhatatlan. Ami bizonyos: a korabeli Palesztina, de még a korabeli zsidóság is sok mindennek elmondható a tárgyalt szöveg alapján, csak egységesnek nem. Ez a széttöredezettség – és a kimondatlanul jelen lévő ellenpólusa, az *egység* – a regény megértésének egyik kulcsa.

⁷ Az Ecel (Irgun Cvá Leumi – Nemzeti Katonai Szervezet) 1931-ben Jeruzsálemben jött létre. Akcióit egyaránt irányította arab és brit célpontok ellen.

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

Mint látható lesz, a regény jelentősége semmiképpen sem csupán a cselekményében rejlik. A szöveg „leíró”, „töltelék” részei – amelyek a cselekményhez elméletileg nem tartoznak hozzá – hordozzák a regény ha nem is legjelentősebb, de legalább annyira jelentős értelmét. (Az az alaptézis, miszerint az *Avraham Bogatir hét napja* esetében a leíró szövegrészek nélkül a regényt a lényegi értelmétől fosztanánk meg, korántsem kézenfekvő. Ez az álláspont élesen szemben áll például Barthes elképzelésével, aki úgy véli, hogy az elbeszélésbe beékelt leírás legfeljebb kiegészítés vagy mellékes útmutatás lehet, de soha nem a lényegi jelentés hordozója.) Ebben az elemzésben a leírás fogalmának használatakor elsősorban Mieke Bal ide vonatkozó tanulmányára támaszkodom,⁸ és leírónak fogom tekinteni mindazon szövegrészeket, amelyek (mint például a tájleírások stb.) nem tartoznak szervesen a cselekményhez, azaz kihagyásuk nem ejtene csorbát a történet egészén. Mint látni fogjuk, az igazán fontosnak tűnő mondatok rendszerint ilyenek.

De egyelőre térjünk vissza a cselekményhez. A történet, amelyben nincsenek fekete-fehér figurák, csak saját problémáikból alig-alig kitekintő kisemberek, éles képet ad a számtalan népcsoport örökös konfliktusairól. A zsidó szereplők többsége ellenségének tekinti a megszálló briteket és megveti a helyi arabokat, ám magán a zsidó közösségen belül is megszámlálhatatlan csoport áll kibékíthetetlennek tűnő ellentétben egymással. Kezdve a gazdálkodó, vallást nem gyakorló, a brit elnyomást eltűrő zsidók és az Écel lázadó tagjai közötti konfliktussal, folytatva a kibucnyikok és a városlakó zsidók közti ellentéttel, s a sort hosszan lehetne folytatni. Nem csupán a Palesztinában élők társadalma nem egységes, de azon belül a zsidóságé sem. A társadalom és közösség

⁸ Mieke Bal: A leírás mint narráció (in: *Narratívák 2., Történet és Fikció*, Kijarat Kiadó, Budapest, 1988.)

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

szintjén tehát jellegzetesen széttöredezettséget látunk, s állandó harcot, amelyet csak ritkán tör meg a – kizárólag egyének között létrejövő – kísérlet a dialógusra.

Az egyén saját szintjén lényegében ugyanezt a töredezettséget tapasztaljuk: Avraham, de bármely más szereplő egyénisége, énje sem egységes: véleményeik, hangulataik folytonosan változnak, öndefiníciójuk üres. Nem gonoszok és nem jók, hanem hol gonoszok, hol jók. Az ilyen értelemben vett **állandóság-nélküliség** máris idekapcsolja azt a filozófiai problémát, hogy hogyan fogható meg a filozófiai értelemben vett „én”, ha – azon kívül, hogy a tapasztalatainak konstituálója – semmi olyan nincsen benne, ami az állandóság tulajdonságával bírna.

E kérdésre adható egyik lehetséges válasz elemzésem központi gondolata. Lévinas megfogalmazásában – aki erősen támaszkodik egyrészt a Husserl és Heidegger féle fenomenológiára, másrészt a Buber és Rosenzweig féle dialógusfilozófiára, illetve, részben ez utóbbi kettőn keresztül, a zsidó vallásfilozófiai hagyományra – „az én az énségét viszonyaiból nyeri”. Így tehát mindaz, ami Avraham Bogatir szerethető figuráját egyedivé teszi, a viszonyaiban rejlik (ahogy énazonosságának hiánya az e viszonyokban jól látszó dialógusképtelenségre vezethető vissza), s a közösség szintjén pedig mindaz, ami a zsidóságot zsidósággá teszi, szintén a többiekhez (ezúttal pedig a többi néphez) való viszonyaiban (a dialógusukban vagy ezúttal még inkább a dialógus hiányában) mutatkozik meg.

„Avraham leveszi kezét a kasza nyeléről, a keze reszket vagy inkább rázkódik. Érthetetlen gyanakvással nézi, mintha nem is hozzá tartozna, mint egy idegen tárgyat,

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

egy kicsorbult szerszámot.”⁹ A most idézett mondatok (melyek leíró szövegrészek) különös értelmet nyernek a fent leírtak szemszögéből nézve.

Az Én a viszonyban válik önmagává, viszony nélkül csak töredék, részlet. Önmagában álló, izolált Én nem létezik. Avraham nem tudja a kezét saját maga részeként azonosítani, mert nem látja az Ént mint egységes egészt. Ezért a keze egy idegen tárgy csupán, amelynek szintén mivel – buberi nyelven szólva – Én-Az viszonyban látja, nem érzékeli az egész-mivoltát, a „kéz-ségét”, és ehelyett csak a hasznavehetetlenséget, az „elromlottságot” látja benne. Az „érthetetlen gyanakvás” az idegenségnek szól: saját maga az, aki idegen, a Másik híján: nem-„Én”.

2. A dialógus.elv jelenléte a regényben

Mostanra joggal merülhetett föl az a kérdés, hogy vajon a tárgyalt regényben nem pusztán a hagyományosan Wittgenstein nevéhez kötött nyelvi válság jelenik-e meg, amely oly sok szerzőt foglalkoztatott valójában már Wittgenstein előtt is (ld. például Fritz Mauthner műveit¹⁰, aki lényegében elsőként írt nyelvfilozófiát) a XIX. század végétől kezdve egészen napjainkig. Ki innen, ki onnan közelítette meg, hogy a nyelv miként alkalmatlan a filozófia művelésére és általában véve a létezés lényegi kérdéseinek megragadására. Voltak – például az erről híressé vált Heidegger –, akik a nyelv megújításával próbálták áthidalni a problémát (Heidegger maga látta be ezirányú

⁹ Kardos G. György: *Avraham Bogatir hét napja. Hová tűntek a katonák? A történet vége* (Magvető, Budapest, 1978.) 308. o.

¹⁰ Fritz Mauthner: *Beiträge zu einer Kritik der Sprache*, (Leipzig, Felix Meiner, 1901.), illetve *Wörterbuch der Philosophie. Neue Beiträge zu einer Kritik der Sprache* (3 vols.), (Vienna: Böhlau Verlag, 1910.)

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

kudarcát), ám a dialógusfilozófia – melynek képviselői közé sorolhatjuk Rosenzweig és Buber mellett Ebnert, Bahtyint vagy éppen a magyar Tábor Bélát – egészen más irányból közelítette meg a problémát. Az irányzat létrejöveteléhez kétségkívül hozzájárult az első világháború tapasztalata, amely egy csapásra fojtotta el az emberiség erkölcsi fejlődéséről szövögetett álmait. Ebben a kétirányú válságban, amely nem csupán a filozófiát, de a többi tudományt, a művészetet és a mindennapi életet is érintette, a dialógusfilozófia megoldást kínált, még pedig olyan megoldást, amely nem járt a nyelv (vagy a metafizika mint olyan) feláldozásával. Eszerint a feladat mindösszesen annyi, hogy a beszélői viszonyban át kell tenni a hangsúlyt onnan, ahol eddig volt (azaz az Énről) oda, ahova a szó eredendően irányul, amely nélkül nem is létezne: a Másikra. A dialógusfilozófia művelői ugyanakkor olyan sokféleképpen képzelték el ezt a hangsúlyeltolódást, hogy nehéz lenne bármi olyat hitelesen állítani róluk, ami mindannyiuk gondolkodására igaz lenne. Mivel a tárgyalt regényben a teremtés és a nyelv zsidó megközelítése lesz fontos, ezért hagyatkozom a továbbiakban csupán Rosenzweig és Buber műveire, akik ha nem is vallásfilozófiát hoztak létre (ezzel a megjelöléssel mindketten vitatkoznának), mégis, filozófiájuk alapjait el nem tagadott, sőt, tudatosan felvállalt módon a zsidó biblia, azaz a *Tanakh* és a (főként misztikus) kommentáriródalom szolgáltatja.

Mielőtt tovább haladunk, fontos tisztázni, hogy a dialógus fogalma itt korántsem csak az ember és ember közötti kapcsolatra utal. (Ha így lenne, máris elbukna a regény efelől történő megközelítése, hiszen nem arról van szó, hogy a regény leírásai kizárólag Avraham többi emberrel való viszonyáról szólnának. Avraham a környezetével, a körülötte levő tájjal vagy éppen a mosakodáshoz használt bádoglavórral éppen úgy próbál dialógusra lépni, mint a körülötte levő emberekkel, s akkor – és csakis akkor – képes kitekinteni a mindennapok nyomorúságából, amikor vagy egy másik emberrel beszél, vagy pedig képes a környezetét nem mint tárgyat látni.)

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

A dialógusnak ez a kiterjesztett fogalma talán legegyszerűbb módon Buber *Én és Te* című műve felől világítható meg. Ebben a művében Buber az ember alapvetően kétféle viszonyulási módját írja le: az egyik, melyet nevezhetünk mindennapi tapasztalatnak, az Én-Az viszony. Ide tartozik minden olyan viszony, amelyben a másikkal nem mint egészhez, teljeshez viszonyulok, hanem valamely részletére fókuszálok. Ez a tárgyiasító viszony az, ahogyan többnyire a világgal és a többi emberrel kapcsolódik. Van azonban egy másfajta, Buber szerint eredendőbb viszony, amelyben a másik mint teljes, mint megismerhetetlen és el-nem-tárgyasítható jelenik meg. Ez az a viszony, amelyről – Buber szerint – a vallás is szól, ez az a viszony, amely kizárja a gyűlöletet, s amelyben mindig ott van valami öröknek a tapasztalata. Hogy ezt az „örökkévalót” Istennek nevezzük-e, gyakorlati szempontból nézve most másodlagos kérdés: nem szükséges, de lehetséges annak neveznünk.

A gondolatmenetet leegyszerűsítve: az Én-Az viszony az oka a regény lapjain megjelenő összes fájdalomnak; minden gyűlölködés (és minden gyilkosság) abból fakad, hogy a szereplők csak részleteikben tapasztalják egymást és a világot. A gyűlölet nem tudja a teljést gyűlölni: a gyűlöletnek lényegi jellemzője, hogy mindig csak a részre vonatkozik. Ahogy Buber fogalmaz: „A gyűlölet természete szerint vak; egy lénynek csak valamely részét lehet gyűlölni.”¹¹ (A többi emberrel való viszonyunkat tekintve ez a tétel nagyon könnyen belátható: akit mindenestül ismerek, képtelen vagyok nem-megérteni, s így képtelen vagyok gyűlölni.) Ha pedig a másikat teljes lényemmel mint egészt szemlélem, az ő teljességében mindig benne lesz valami örök, valami, ami túlmutat a mindennapi Én-Az viszony tapasztalatán. Buber és Rosenzweig filozófiájában az egyik legjelentősebb közös pont, hogy mindketten úgy gondolták, egyrészt az Isten

¹¹ Martin Buber: *Én és Te* (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991.; 21. o.)

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

és az ember viszonya is ugyanezen az Én-Te viszonyon alapul, *másrésről* éppen ez az – isteni Te-hez való – odafordulás a zsidóság legfőbb parancsolata. Más szavakkal: a micva: az Isten iránti szeretet gyakorlása.

A dialógus csak az odafordulásban tud létre jönni. Mindezek miatt gondolhatja Avraham, mikor David történetét hallgatja arról, hogy hogyan támadtak meg a társaival egy brit haditámaszpontot, hogy „A legnagyobb baj, hogy nem tudom, mit mondjak neki.”¹², amely jól összefoglalja a regény alapvetését. A legnagyobb baj, hogy nincs dialógus.

A dialógus-elv a következőképpen érinti nem csak az egyes emberekkel való viszonyainkat, de közösségi létezésünket is. Rosenzweig a magyar nyelvre a mai napig még teljes egészében le nem fordított művében, *A megváltás csillagában* úgy nyilatkozik a közösségről, mint ami csak Én és Te közösségeként, az emberek személyes kapcsolatainak összeségeként értelmezhető. „Csak egy „én” és egy „te” tudja helyesen azt mondani: „mi”. Ez volna a vallási tapasztalat lényege is: nem véletlen, hogy a szertartások többségét az ember a hagyomány szerint nem egyedül, hanem közösségben végzi. Mindez azért érdekes most számunkra, mert innen hamar érthetővé válik, miért nem alkot valódi közösséget az *Avraham Bogatir hét napja* zsidósága. Az a közösség, amelynek tagjai még egymással szemben, külön-külön sem képesek dialógusra lépni, nem lehet valódi közösség.

A bibliai hagyomány szerint Isten nem egy népet teremtett, hanem a népek sokaságát, s feladatul (hiszen a kiválasztás ezt jelenti: egy feladatra, időlegesen – „csupán” a megváltásig – kiválasztva lenni) nemhogy nem azt adta, hogy a zsidóság ne

¹² Kardos G. György: *Avraham Bogatir hét napja. Hová tűntek a katonák? A történet vége* (Magvető, Budapest, 1978.) 236. o.

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

feledje el saját különbözőségét a többi néptől, hanem éppen azt, hogy a másikkal való odafordulás tanítását őrizze és gyakorolja. Nem szorul további magyarázatra, hogy miért nem tekinthető egységes közösségnek az a zsidóság, amelynek tagjai gyűlöletet táplálnak azok iránt, akik más közösségeknek tagjai. (És a fentiekből következően tökéletesen irreleváns, hogy az a bizonyos „másik” megszálló brit katona vagy éppen muzulmán arab.) A zsidóság legfőbb feladata a mindenkori Másikkal való odafordulás, s ha ezt a feladatot nem teljesíti, nincs mivel különböztesse meg magát, így elveszíti önmagát.

3. Az egység, illetve annak hiánya a regényben, a hét nap mint teremtéstörténet

Mind Buber, mind Rosenzweig több ízben hangsúlyozza, hogy filozófiájuk élesen elhatárolódik a miszticizmustól¹³. A miszticizmus ugyanis a transzcendenciában az Én feloldódását látja. Buber és Rosenzweig számára azonban (s ez a számos ponton amúgy eltérő gondolkodásuknak egy kiemelkedő jelentőségű közös pontja) az Én-Te viszonyban az Én *nem* oldódik föl, nem szűnik meg önmaga lenni, sőt, éppen a *viszonyban* találja meg önmagát.

Az értelem, mondhatjuk, az emberi lét értelme a dialógusban van. A tárgyalt regény azon részénél, mikor Avraham hazatér jeruzsálemi útjáról, s a falubeliek faggatni kezdik, mi történt vele, ezt (a leíró szövegrészt) olvashatjuk: „A jeruzsálemi út

¹³ Más kérdés, hogy ez az állítólagos elhatárolódás igencsak vitatható. Nem csak amiatt, mert az Én feloldódásának kérdéséről eltekintve is, számos más ponton egyértelmű a kapcsolódás a zsidó misztikával, hanem azért is, mert még az Én feloldódásának kérdése is ellentmondásoktól terhelt. Ez utóbbi probléma elemzése (a viszony egyenlőtlensége mentén) Lévinas dialógusfilozófiájáról írott kritikájának egyik kiemelt jelentőségű pontja.

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

viszontagságai értelmet nyernek, végre el lehet mindent mesélni.”¹⁴ Azaz az értelem itt abban áll, hogy – visszatérve ismét Buber szóhasználatához – az Én-Az viszonylatban megmutatkozó, mindig csak egyszemélyes világ az Én-Te viszonyban létrejövő dialógusban közössé válhat.

Ahhoz, hogy lássuk, hogy függ össze a teremtés és a töredékesség, röviden áttekintem a rosenzweigi elképzelést az emberi létezés korszakaira vonatkozóan.

A megváltás csillaga alapkonceptiója szerint három kulcsfontosságú pillanat van az időben, amelyek a világtörténelmet tagolják. Az első a teremtés maga, amely a megelőző állapotból, amelyben az egymásra nem vonatkoztatható, egymásból meg-nem-érthető elemek, Isten-Világ-Ember még együtt mint Minden léteztek. A teremtéskor voltaképpen a Minden három részre szakadt. A teremtés: a totális szétszakadás állapota. A teremtés ezen állapotát töri meg a Rosenzweig által második kulcsfontosságú pontnak kijelölt kinyilatkoztatás. A kinyilatkoztatás, amelynek átadásával Isten – még mielőtt „feloldódna” a világban visszavonul, elrejtekezik, s – időlegesen, a megváltás pillanatáig – mintegy magára hagyja a világot és az embert. A harmadik döntő pillanat, amelyre Rosenzweig szerint a kereszténység és a zsidóság egymást kiegészítve, együtt várakozik, maga a megváltás. A megváltás lényege pedig az, hogy ami addig, a teremtés óta, széttöredezett, újra eggyé válik. A megváltáshoz a csönd tartozik: a beszéd ennek a világnak a sajátja, arra adatott, hogy előkészítse a majdani közös csöndet. Ebben a világban azonban feladatunk, hogy a nyelvvel éljünk, és ne csupán hidakat, de tornyokat és támasztékokat építsünk általa.

¹⁴ Kardos G. György: Avraham Bogatir hét napja. Hová tűntek a katonák? A történet vége (Magvető, Budapest, 1978.) 240. o.

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

Miután Avraham a szintén orosz származású Annával beszélget és verset szaval neki, utólag „Fel sem ismeri már magát az előbbi zavart és ügyetlen valakiben, akinek mozdulatai gyűlöletesen suták, hangja undok módon mesterkéltséggel – Uramisten, verseket szavalni egy hegyen!” Itt nem csak a dialógusra való kísérlet kudarcra látszik, hanem az Én „nem-Énsége”, egység nélkülisége is. Avraham „fel sem ismeri már magát”: ugyanúgy, ahogy – egy korábbi idézetben – a remegő kezében sem önmagát látta, hanem egy elromlott eszközt, egy tárgyat.

A teremtés idején még nincs „Én”, mivel még nincs másik, akihez képest az Én létrejöhetne. A magányos ember kérdő szavára Isten ugyan felel, de ebből – az ember önazonossága híján – nem jön létre dialógus. Rosenzweig *Selbstgespräch*¹⁵ címmel jelöli a szövegének egyik azon részét, ahol a teremtésről értekeznek, mely német szót a legegyszerűbben – és jobb híján – így fordíthatunk: monológ. Rosenzweig megfogalmazásában: „Az Én és a Te egybecsengése ez az isteni monológban, az ember teremtésének idején. De ahogy a Te nem egy valódi Te, miután látszólag Isten legbelsejében marad, éppen ezért az Én sem valódi én, mivel még nem találkozott egy Te-vel, akivel szemben állhatna.”¹⁶ Anélkül tehát, hogy az ember viszony(ai)ban látná saját magát, istennel sem léphet dialógusba: enélkül a valódi kapcsolódás a Minden részei – az ember, a világ és Isten – között nem valósulhat meg.

Rosenzweig – többek között – a halálfélelelmen keresztül magyarázza az emberi létezés töredezettségét. A halálfélelemben szembesülünk azzal, hogy a világ és önmagunk két különböző „dolog”, hogy ki vagyunk szakítva a világból, hogy halálunkkor „az” lesz belőlünk, s ezért halálunkkor *sem* leszünk a világ része (mert már nem leszünk

¹⁵ Franz Rosenzweig: *Der Stern der Erlösung* (Freiburg im Breisgau, Universitätsbibliothek, 2002) 194.o.

¹⁶ u. o. „Es ist der Doppelklang von Ich und Du in dem Selbstgespräch Gottes bei der Schöpfung des Menschen. Aber so wenig wie das Du ein echtes Du ist, denn es bleibt noch in Gottes Innerem, so wenig ist das Ich schon ein echtes Ich; denn es ist ihm noch kein Du gegenübergetreten;”

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

„Én”), s hogy az egység csupán a megváltáskor jöhet el és fog eljönni. A Semmivel szembesülünk, a halál az Én teljes meg-semmisülése, s emlékeztető arra, hogy a részek (ember, világ) ebben a világekorszakban még a halálban sem állnak össze egésszé. A következő, a regényből vett idézetben úgy van szó egy beszélgetésről, mintha az nem dialógus volna, hanem egy (vagy több) monológ széthullott darabjaiból állna.

„A gazda abbahagyja az erőlködést, hogy valami bölcslet mondjon. Az összefüggéstelen vallomások bármelyik cserepét veszi fel, ujjai között még több darabra hullik.”¹⁷ Lehetne mindezt úgy értelmezni, hogy a nyelv az, ami alkalmatlan a dolgok valódi megragadására és megosztására, ám rosenzweigi szempontból nézve nem erről van szó. A nyelv nem alkalmatlan, az ember az, aki megszűnt a Másikra figyelni, mikor beszél, és aki azt hiszi, az Én-ből önmagából mindent megérthet. A beszéd, a nyelv (ami végsősoron, eredetileg beszéd) abban az esetben valóban csődöt mond, amikor a Másikat figyelmen kívül hagyja, amikor úgy tesz, mintha az Én önmagában elemezhető lenne. A nyelvi válságnak leginkább ez utóbbi az oka, a megoldás pedig nem a nyelv mint olyan kihajtása a kukába, hanem egyféle új gondolkodás, amelyet Rosenzweig *Sprachdenken*-nek, azaz „beszédgondolkodásnak” nevez. A beszédgondolkodás, amely valójában az egészséges emberi értelem eredendő „módszere”, a kimondott nyelvben születik és működik, nem úgy, mint a hagyományosnak tartott gondolkodás, amely a gondolkodó elméjében. A hagyományos gondolkodás folyton időtlenné akar válni, a beszédgondolkodás számára ez elképzelhetetlen, a beszéd „az idő kötésében él, az idő táplálja; nem képes és nem akarja ezt az ő táptalaját elhagyni; nem tudja előre, hová fog kilyukadni, a másiktól kéri a végszókat. Egyáltalán, a másik életéből él, legyen az az elbeszélés hallgatója, vagy a párbeszéd válaszolója, vagy a kórus közös szó-szólója; míg a

¹⁷ Kardos G. György: Avraham Bogatir hét napja. Hová tűntek a katonák? A történet vége (Magvető, Budapest, 1978.) 172-173. o.

Bartók Ágnes, MA

**A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja”
című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből**

**The Noise of the Creation – Analysis of the Novel “Seven Days in
the Life of Avraham Bogatir” by Gyorgy Kardos, from the viewpoint
of the philosophy of dialogue**

gondolkodás mindig magányos”¹⁸. S mint ilyen – tehetjük hozzá – alkalmatlan a kapcsolatteremtésre és az egység létrehozására.

4. A csönd

A magyar nyelvű olvasó számára Rosenzweig elsősorban a Tatár György által válogatott és fordított *Nem hang és füst* című tanulmánykötetből ismerős. *Nem hang és füst* című könyvet vagy tanulmányt Rosenzweig azonban soha nem írt: a kötet címe Tatár *Nem hang és füst a név* címmel ellátott utószavából nyer magyarázatot. Tatár ebben a szövegében azt járja körül, hogy miért volt Rosenzweig számára olyan fontos Goethe Faustjának az a szakasza, ahol Margit a valláshoz és a hithez való viszonyáról faggatja Faustot, aki azt válaszolja neki: „Minden csak érzés, hang és füst a név.” Tatár magyarázata szerint Rosenzweig – mondhatni, élete összes művében – Fausttal vitatkozva éppen az ellenkezőjét állítja: hogy márpedig *nem* hang és füst a név, hogy a szavaink *nem* csupán igenis hidat képeznek közöttünk, de tájolják a világot, hogy a nyelv teszi lehetővé egyáltalán, hogy a káosz – a *tohu vabohu* – helyén létrejöjjön a rendezett világ: a világtörténelem színhelye. A nyelv nem csupán a kinyilatkoztatás idejéhez tartozik, hanem maga a kinyilatkoztatás.

A regénybeli Avraham folyton beszélgetni próbál, holott már láthattuk, mennyire kudarccal teli vállalkozás ez számára. Így például amikor egy idős arabbal elegyedik szóba, még csak a félreértésig sem jutnak el, a beszélgetés még korábbi fázisában félresiklik, vagy talán helyesebb azt mondani, hogy létre sem jön.

¹⁸ Franz Rosenzweig: Az új gondolkodás. Néhány utólagos megjegyzés *A megváltás csillagához* (in: *Nem hang és füst*, Holnap Kiadó, Budapest, 1990)130. o.

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

„A munka jó – mondja Avraham, és lehunyja a szemét, a vér a fejébe szökik a kínos ostobaság miatt.”¹⁹ Ebben az esetben tehát nincs szó félreértésről: itt a kimondott szóval van már eleve baj, az van – legalábbis utólag visszatekintve Avrahamnak úgy tűnik – rosszul kiválasztva.

Mégis, dacára a számtalan megszégyenülésnek, a beszélgetés iránti igény mint egy valóságos szükséglet, akár az éhség vagy a szomjúság, úgy jelentkezik újra és újra Avrahamban. „De az egyedüllét már elviselhetetlen, az önmagába fojtott tépelődés mérge egyre mélyebben szívódik fel, s nem tud úrrá lenni ideges rendetlenséggel kergetőző gondolatain. Meg kell keresni Rinát – dönti el”²⁰ Akármennyi kudarc érje is, Avraham tehát beszélgetni akar. Hogy honnan jön ez a késztetés? A dialógusfilozófia felől nézve ez az a késztetés, ami az ember evilági jelenlétét meghatározza. Avraham annyira vágyik a beszélgetésre, hogy amikor egyáltalán nincs ott a Másik, a Te, akkor gondolatban teszi jelenlévővé:

„Avraham azonban nem megy haza. Felzaklatva csavarog a falu ösvényein, és magában mond el mindent Jerahmiélnek, s válaszol is magának Jerahmiél helyett.”²¹

Ez nem az egyetlen eset, amikor Avraham elképzel egy dialógust, hanem kifejezetten jellemző rá, hogy beszélgetéseket előre lejátsszon magában. Mint akinek annyira szüksége van a dialógusra, hogy inkább gondolatban pótolja ahelyett, hogy elfogadná a hiányát.

A teremtésben nincs közös nyelv, a kinyilatkoztatás az, ami „majd” ténylegesen lehetővé teszi a dialógust. A dialógus végső célja azonban az, hogy előkészítse a

¹⁹ Kardos G. György: Avraham Bogatir hét napja. Hová tűntek a katonák? A történet vége (Magvető, Budapest, 1978.) 279. o.

²⁰ u.o. 282. o.

²¹ u.o. 254. o.

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

Megváltás csöndjét. Bíró Dániel fordításában: „Az öröklétben a kimondott szó alámerül a tökéletes együttlét csöndjében – ugyanis az egyesülés csak a csöndben történik meg; a szó egyesít, de akik egyesültek, elhallgatnak.”²²

Az *Avraham Bogatir hét napjában* nincs dialógus, de nincs csönd sem. Ennek megfigyeléséhez érdemes először a regény első mondatát szemügyre venni.

„A két ór éppen eléri a falu utolsó házát, amikor távolabbról, az országút felől lövések hallatszanak, s talán kiáltások is.” Nem csönd van itt, hanem zaj. S ahogy a csönd a vég, a megváltás „hangja”, úgy a zaj a kezdeté. A teremtés: a törés zaja, amely berobban az egység csöndjébe és széthasítja azt. Ez a zaj még túlkiabálhatatlan: (még vagy már) nincs az embernél a kinyilatkoztatás, (még vagy már) nincs az a nyelv, amelyen ha szólna, e zajban meghallanák. Ebben a világban tehát nem a beszéd szavai hallatszanak (Rosenzweig felől a kinyilatkoztatás hangja ez), s csönd sincs (ami Rosenzweignél a megváltás sajátja). Ez a világ zajos: az ember nem hallgat benne, hanem szólni próbál, szavai mégsem találnak meghallgatásra.

Réz Pál mondta Kardosról való visszaemlékezésében: „Nagyon fontos volt a számára az utolsó mondat is. Egyszer azt mondta: nem megy a munka, mert nincs meg az utolsó mondatom.”²³ Az első mondat után (melyben lövések zaja nyomta el az emberi kiáltásokat) nézzük meg most a regény utolsó mondatát:

„Szavai tompa dübörgésbe fúlnak, felettük, az elsötétülni készülő mélykék égen egy angol vadászpilóta raj húz szabályos kötelékben a tenger irányába.”

²² Franz Rosenzweig: A megváltás csillaga, III. rész, I. könyv, Bíró Dániel fordítása (Szombat, 2003. 10. 01.)
<http://www.szombat.org/archivum/franz-rosenzweig-a-megvaltas-csillagaiii-resz-első-könyv-a-szent-nep-a-zsido-ev-1352774061>

²³ Heidegger vagy Kellér Dezső? – interjú Réz Pállal, Magyar Narancs, 2005./39.
http://magyarnarancs.hu/konyv/heidegger_vagy_keller_dezso_-_rez_pal_szerkeszto-64598

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

Az első és az utolsó mondatban is zaj – s talán az sem mindegy, hogy egyik esetben fegyverropogás, másik esetben repülőgép dübörgése – nyomják el az emberi szavakat. Láthatóvá válik, hogy a sok hallgatásra, beszédképtelenségre vonatkozó leíró szövegrész hogyan rímel egybe a történettel magával. David megjelenésével ott termett Avraham számára a Másik, az, akivel (végre) talán beszélgetésbe lehet lépni – hiszen a családtagjai és szomszédjai között nincsen ilyen ember. David távozása magának a dialógusnak a kudarcává válik. Így Avraham muzulmán barátja (a történet talán legszimpatikusabb, legszelídebb szereplője) erőszakos halála is – ez utóbbi a közösségek közti dialógus kudarcának jelképe lesz.

Ahol nem csönd van, hanem olyan zaj, ami elnyomja a mondott szavakat: ilyen hely tehát a regényben megismert világ. Bár van közös nyelvünk, még pedig rosenzweigi értelemben is: mindannyian megkaptuk a kinyilatkoztatást, mégsem tudjuk használni ezt a nyelvet.

A Buber által leírt Én-Te viszony dialógusa a regény lapjain soha nem valósul meg. A talán legszorosabbnak, legbensőségesebbnek tűnő kapcsolatot s a legőszintébbnek és legmélyebbnek tűnő beszélgetéseket Avraham és Anna között látjuk, mégis így ír róluk Kardos a regényben: „Mindkettő irigyli a másik természetét, és mindkettő reszket a gondolattól, hogy egyszer olyan lehet, mint a másik.”²⁴ Így az a két ember, akik látszólag a hasonlóságuk miatt kerültek közel egymáshoz, még ők is végletesen távol érzik maguktól a másikat. A Másik természetében nem az ismerőst, hanem az idegent látják. Azért képesek irigyelni egymás természetét, mert annak csak egy-egy részletét észlelik, s soha nem az egészet.

²⁴ Kardos G. György: Avraham Bogatir hét napja. Hová tűntek a katonák? A történet vége (Magvető, Budapest, 1978.) 216. o.

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

Zárógondolatok – a zsidó identitásról

Hogy a regény mennyiben szól a zsidóságról: a kérdés már fölmerült elemzésem elején, és az Avraham név okán (melyet a teremtéstörténethez jobban illő Ádám helyett használt a szerző) az a válasz adódott, hogy legalábbis a főszereplő zsidósága nem tűnik mellékesnek. De mit tudunk meg erről a „zsidóságról”? Mi ennek a tartalma? Milyen Avraham (akinek vezetékneve, a Bogatir a szláv mondavilágban vitézt, hőst jelent) „zsidó identitása”? A továbbiakban néhány idézet segítségével szeretném a kérdést megválaszolni. Mint látható lesz, Kardos, aki amúgy is szívesen él a humor eszközével, szinte nem is közelíti meg másképpen a témát, ami jól illik ahhoz az elképzeléshez, hogy a már ismertetett okok miatt egységes, vagy akár csak általában véve vett zsidóságról beszélni a regény jelen értelmezése alapján nem lehetséges, tehát a téma (mi a zsidóság) komoly tárgyalása is abszurdum lenne. (Más kérdés, hogy a humorba rejtett mondatoknak is természetesen „komoly” tartalmuk van, de a humor használata akkor is jelzésértékű.) Lássuk tehát a kapcsolódó mondatokat a regényből:

„Erre hallgatnak. Avrahamnak fáj a háta, beletörődik, hogy ő egy öreg zsidó, és meggörnyed.”²⁵ Ebben a szövegrészletben az kevésbé tűnik érdekesnek, hogy Avraham a zsidósághoz a görnyedtséget társítja, bár ez is figyelemreméltó. Ennél azonban fontosabbnak tűnik az az automatizmus, ahogyan Avraham „beletörődően” gyorsan elfogadja, hogy ha ő zsidó, akkor azt a szerepet is kell játszania, így nem azért görnyed meg, mert a háta fáj (holott ténylegesen fáj), hanem mert megállapítja, hogy ő zsidó, s az öreg zsidók görnyedni szoktak. (Érdeemesnek visszagondolni azokra a buberi-

²⁵ Kardos G. György: Avraham Bogatir hét napja. Hová tűntek a katonák? A történet vége (Magvető, Budapest, 1978.) 288. o.

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

rosenzweigi gondolatokra, miszerint az Én az énségét viszonyaiból nyeri, a viszonyban válik önmagává. Avraham Én-je (dialógus híján) nem valódi Én. Azt a tartalmat, ami hiányzik (amit a dialógus hozna létre, akár embertársaival, akár a világ jelenségeivel, akár egy vallásos élet esetében Istennel), Avraham helyettesíteni kénytelen valami mással. Ezt a pótlékot jelenti a „görnyedtség”, ami legalább valamiféle önazonosságot nyújt. A legegyszerűbb szillogizmust alkalmazva: 1. premissza: az öreg zsidók görnyedtek, 2. premissza: Avraham öreg zsidó, 3. (konklúzió): Avraham görnyedt. Avraham ezzel a görnyedtséggel fejezi ki a zsidó közösséghez tartozását, s ezzel a görnyedtséggel ad magának valamiféle öndefiníciót, amellyel, ha homályosan és zavarosan is, de látszólag sikerül megrajzolnia Én-je határait.

A következő idézetben tisztán láthatjuk, hogy ebben a mindenféle egységességet nélkülöző világban, ahol az egyének és a közösségek is végletesen töredeztettek, mennyire nevetséges a nemzeti büszkeség: „Megálltak a sétány korlátjánál, és lebámultak a félelmetes robajjal csapkodó hullámokra, Avrahamon úrrá lett a nemzeti gőg, és egy olyan széles mozdulattal mutatott előre, hogy majdnem elesett.”²⁶ Egyfelől tehát a nemzeti büszkeség itt is pótszerként jelenik meg, ám ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne (és ne lenne érdemes) megérteni, s hogy ne lenne fontos jelenség. Avraham személyében a nemzeti érzés minden ellentmondása benne rejlik: miközben orosz bevándorló identitásával gyakran kívülállónak érzi magát Izraelben, s miközben – mint láttuk – a „zsidóságról” alkotott elképzelése nagyjából kimerül a „görnyedtség”-ben, mégis ezt olvashatjuk:

²⁶ Kardos G. György: Avraham Bogatir hét napja. Hová tűntek a katonák? A történet vége (Magvető, Budapest, 1978.) 188. o.

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

„A lélek békéje, viszolyog Avraham, ez is olyan goj dolog. Semmi értelme. Ha lefordítom héberre, ki sem lehet mondani.”²⁷ Itt tehát Avraham önmagát zsidóként tekinti (hiszen a gojokkal szemben áll), s a „görnyedtség” mellett egy újabb általa vélt zsidó jellemvonást ismerhettünk meg: a lelki békének olyan szintű hiányát, amit a zsidó nép nyelvével, a héberrel a szó legszorosabb értelmében „kimondhatatlan”. „A lelki béke *kimondhatatlan* hiánya” – ez az Avraham által adott definíció jellemzi tehát a zsidóságot: egybecsengve mindazzal, ami korábban a nyelv és a dialógus kapcsán elmondtunk. A zsidóság lényege és legfőbb micvája, szerepeljen itt még egyszer, a mindenkori Másikhoz, és a Másikon keresztül az isteni Te-hez való odafordulás. Csak az van igazán, ami viszonyban áll, a szónak csak akkor van értelme, ha valakinek szól.

Végezetül álljon itt egy olyan szövegrészlet, amely egyszerre figurázza ki a zsidósággal kapcsolatos egyik legelterjedtebb sztereotípiát (s emellett az összes definíciós kísérletet), s egyszerre utal a beszéd elsőrendű, kiemelt jelentőségére a judaizmus hagyományában:

„Minden rendes zsidót megelégedéssel töltene el a dolog, csupa jól mesélhető és alakítható történet, olyan áru, amely még húsz év múlva is friss és eladható marad.”²⁸ A zsidó ember tehát kereskedő, még pedig olyan kereskedő, aki szavakat cserél. S emellett olyasvalaki, aki az események jelentőségét elbeszélhetőségükben, megoszthatóságukban méri: abban, hogy el lehet-e mondani őket.

Bibliográfia

²⁷ Kardos G. György: Avraham Bogatir hét napja. Hová tűntek a katonák? A történet vége (Magvető, Budapest, 1978.) 162. o.

²⁸ Kardos G. György: Avraham Bogatir hét napja. Hová tűntek a katonák? A történet vége (Magvető, Budapest, 1978.) 144. o.

Bartók Ágnes, MA

A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja” című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből

The Noise of the Creation – Analysis of the Novel "Seven Days in the Life of Avraham Bogatir" by Gyorgy Kardos, from the viewpoint of the philosophy of dialogue

- Bal, Mieke: *A leírás mint narráció* (in: *Narratívák 2., Történet és Fikció*, Kijárat Kiadó, Budapest, 1988.)
- Buber, Martin: *Én és Te* (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991.)
- Hernádi Miklós: *Csak diszréten! Magyar zsidó kommunisták a holokausztról 1944-1974* (in: *Zsidóság – tradicionalitás és modernitás, Tisztelgő kötet Karády Viktor 75. születésnapja alkalmából*, Wesley János Lelkészképző Főiskola, 2012., Budapest)
- Kardos G. György: *Avraham Bogatir hét napja. Hová tűntek a katonák? A történet vége* (Magvető, Budapest, 1978.)
- *Heidegger vagy Kellér Dezső?* – interjú Réz Pállal, Magyar Narancs, 2005./39.
http://magyarnarancs.hu/konyv/heidegger_vagy_keller_dezso_-_rez_pal_szerkeszto-64598
- Glatzer, Nahum: *Franz Rosenzweig. His Life and Thought* (Indianapolis/Cambridge, in Hackett Publishing Company, 1998.)
- Rosenzweig, Franz: *A megváltás csillaga, III. rész, I. könyv*, Bíró Dániel fordítása (Szombat, 2003. 10. 01.) <http://www.szombat.org/archivum/franz-rosenzweig-a-megvaltas-csillagaiii-resz-első-könyv-a-szent-nep-a-zsido-ev-1352774061>
- Rosenzweig, Franz: *Az új gondolkodás. Néhány utólagos megjegyzés A megváltás csillagához* (in: *Nem hang és füst*, Holnap Kiadó, Budapest, 1990)
- Franz Rosenzweig: *Der Stern der Erlösung* (Freiburg im Breisgau, Universitätsbibliothek, 2002.)

Bartók Ágnes, MA

**A teremtés zaja – Kardos G. György „Avraham Bogatir hét napja”
című regényének elemzése a dialógusfilozófia szemszögéből**

**The Noise of the Creation – Analysis of the Novel “Seven Days in
the Life of Avraham Bogatir” by Gyorgy Kardos, from the viewpoint
of the philosophy of dialogue**

- Vári György: *Exodus és Genezis. Kardos G. György: Avraham Bogatir hét napja* (Jelenkor, 2006, 49. évfolyam, 10. szám)
- Vincze Kata Zsófia: *Visszatérők a zsidó valláshoz Budapesten* (doktori disszertáció, Néprajzi Doktori Iskola, Magyar és Összehasonlító Folklorisztika Doktori Iskola, 2006., 56. o.) <http://doktori.btk.elte.hu/folk/vincze/diss.pdf>